

Groeiende investeringsbelangen in Oost-Europa

In verhouding tot de omvang van de economie is Nederland een van de grootste buitenlandse investeerders ter wereld. Onze directe buitenlandse investeringen vinden vooral hun weg naar de EU en de VS. De investeringsbelangen in Oost-Europa zijn nog gering, maar de interesse onder Nederlandse investeerders in deze regio is het afgelopen decennium wel flink toegenomen. De Nederlandse investeringen in dit gebied zijn met name geconcentreerd in dienstverlenende sectoren (zoals de distributie en het bank- en verzekeringswezen) en in de voedings- en genotmiddelenindustrie. Naar verwachting liggen hier voor de komende jaren ook de meeste kansen. Al met al blijven directe investeringen, naast samenwerking met buitenlandse partners, een belangrijk middel voor bedrijven en het thuisland om de slagkracht en het groeivermogen verder te versterken.¹

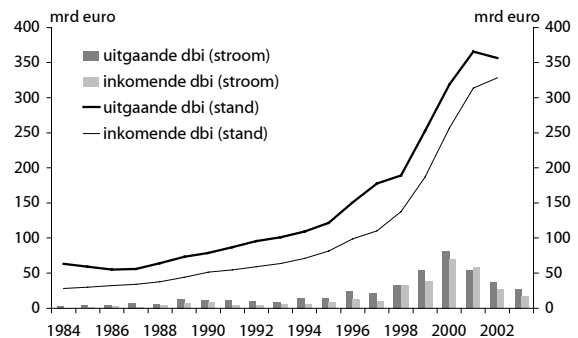
Nederland: een belangrijke investeerder

De mondiale directe buitenlandse investeringen hebben sinds de jaren tachtig een enorme vlucht genomen en weerspiegelen daarmee de steeds verder gaande internationalisering van economische activiteiten. Mede onder druk van de verhevigde binnenlandse concurrentie en de verzaadiging van de thuismarkt hebben bedrijven via directe investeringen hun belangen op buitenlandse markten verder vergroot.

Het IMF en de OESO definiëren directe investeringen als investeringen met als doel om een blijvend belang te verwerven in een onderneming in een ander land. Dit blijvende belang houdt het bestaan van een langdurige relatie tussen de investeerder en de desbetreffende onderneming in, alsmede een belangrijke mate van invloed op het beleid van die onderneming. Het verwerven van zeggenschap kan bereikt worden via oprichting van nieuwe buitenlandse productielocaties, via fusies, of door

overnames waarbij het gaat om deelnemingen in bestaande buitenlandse ondernemingen. In het eerste geval neemt de productiecapaciteit in het gastland toe, terwijl daar in de tweede en derde situatie geen sprake van is.

Figuur 1: Directe buitenlandse investeringen vanuit en naar Nederland

Bron: De Nederlandsche Bank, 2003/2004

Ook de Nederlandse directe investeringen in het buitenland zijn flink in omvang gestegen. Mede door de toegenomen wereldwijde grensoverschrijdende handel is zowel de stand van de uitgaande als inkomende directe investeringen sinds 1985 vervijfvoudigd. Wel is sinds 2001 zowel voor wat betreft uitgaande als inkomende investeringsstromen sprake van een verminderde investeringsactiviteit. De wereldwijde conjuncturele neergang is hiervan de belangrijkste oorzaak. Na het topjaar 2000, dat werd gekenmerkt door omvangrijke wereldwijde fusies en overnames, is nu sprake van een periode van stabilisatie en consolidatie.

Ondanks de verminderde investeringsstromen behoort Nederland nog steeds tot één van de belangrijkste directe investeringslanden. Het Nederlandse bezit in het buitenland is omvangrijk. Van de OESO-landen is Nederland met Finland koploper voor wat betreft uitgaande directe investeringen in verhouding tot het BBP (ruim 6% van het BBP in 2002). Na Tsjechië, Slowakije en Ierland kent Nederland in verhouding tot de omvang van de economie binnen deze landen bovendien de hoogste instroom van buitenlandse directe investeringen (eveneens ruim 6% van het

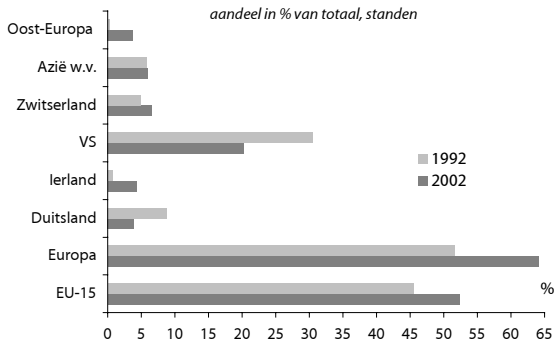
¹ Dit artikel is een onderdeel van de door de Rabobank recent gepubliceerde studie 'Visie op internationalisering'. Zie www.rabobankgroep.nl/kennisbank

BBP). Hiermee wordt onze sterke verwevenheid met de wereldeconomie nogmaals onderstreept.

Oude EU-15: het belangrijkste investeringsgebied

Evenals de Nederlandse export is het merendeel van onze buitenlandse directe investeringen gericht op de oude EU-15. België, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk vormen daarbinnen de belangrijkste investeringspartners. Opvallend is het sterk teruggelopen aandeel van de VS in onze totale buitenlandse investeringsbelangen (van 42% in 1985 naar 20% in 2002). Niettemin blijven de VS met een totaalstand van ruim € 72 mrd in 2002 het belangrijkste investeringsland voor Nederland.²

Figuur 2: Nederlandse directe buitenlandse investeringen naar regio

Bron: De Nederlandsche Bank, 2003

Investeringsbelangen in Azië nog gering

Onze investeringsbelangen in de opkomende markten zijn verhoudingsgewijs nog steeds beperkt. Het aandeel van de investeringen in Azië is met 6% gedurende de jaren negentig relatief constant gebleven. Binnen Azië zijn Singapore, Taiwan en Zuid-Korea de belangrijkste investeringslocatie (zie tabel 1). De Nederlandse belangen in Zuidoost-Azië zijn vooral industrieel van aard, met de nadruk op metaal en elektrotechniek (Zuid-Korea, Taiwan) en olie en chemie (Singapore). In de dienstensfeer betreffen zij vooral de handel en het bank- en

² Opvallend is dat de internationale netto vermogenspositie van ons land (het saldo van buitenlandse bezittingen - zoals directe investeringen, aandelen en schuldpapier - van Nederlandse ingezetenen en bezittingen van buitenlanders in Nederland) in de periode 1987-2002 mede vanwege afschrijvingen op buitenlandse investeringen met maar liefst € 170 mrd is gedaald tot een netto schuldpositie van € 123 mrd. Zie ook Rabobank, Stafgroep Economisch Onderzoek, themabericht 2003/24

verzekeringswezen.³

Indien nader naar de groei van de directe buitenlandse investeringen in Azië wordt gekeken, springt de forse groei van de directe investeringen in China in het oog. In de periode 1990-2002 zijn de Nederlandse investeringen aldaar met gemiddeld 110% per jaar gestegen, al is het niveau nog relatief beperkt. Hoewel sinds 2001 sprake is van een afname van de investeringen in China, mag duidelijk zijn dat sprake is van een trend van toenemende investeringsbelangen in dit land. De combinatie van sterke economische groei, stijgende welvaart, lage productiekosten en versoepeling van investeringsbelemmerende regelgeving heeft geleid tot een toegenomen belangstelling voor dit land onder Nederlandse investeerders.⁴

Forse groei investeringsbelangen in Oost-Europa

Het feit dat ondernemingen in toenemende mate inspelen op de groeimogelijkheden in Oost-Europa komt mede tot uitdrukking in de zeer sterke groei van de Nederlandse directe investeringen in Oost-Europa. De investeringen in deze regio zijn van € 2 miljoen in 1985 en € 5,5 miljard in 1998 opgelopen tot ruim € 13,5 mrd in 2002. Daarmee heeft circa 4% van onze totale uitgaande investeringen Oost-Europa als bestemming. Nederland is naast Duitsland en de VS een van de grootste investeerders in deze regio. Zo nam ons land in de eerste helft van 2003 maar liefst 50% van de directe buitenlandse investeringen in Polen voor zijn rekening. Naast Polen investeren Nederlandse ondernemers vooral in Tsjechië, Hongarije en Rusland.

Een groot deel van de Nederlandse directe investeringen in deze landen is afkomstig van buitenlandse multinationals (met name uit Japan en de VS), die ook in Nederland gevestigd zijn. Evenals met de export geldt, dat wij ook hier een rol vervullen als intermediair voor met name Amerikaanse en Japanse investeerders.

³ De Nederlandsche Bank, Statistisch Bulletin, februari 2002
⁴ Daarbij moet worden opgemerkt dat een deel van de directe investeringen in China ontwikkelingshulp betreft (zoals investeringen in infrastructuur).

Tabel 1: Omvang uitgaande directe investeringen naar regio (stand en groei, in mrd euro)

	1985	1993	1998	2002	groei 1993-2002 (j-o-j, %)
Totaal alle landen	59,2	95,5	189,1	356,8	15
EU-15	20,1	43,4	94,7	186,7	16
VS	24,4	29,1	42,3	72,4	12
Zwitserland	3,3	4,8	12,5	23,4	17
Azië w.v.	3	5,6	11,3	21,4	15
- China	0	0	0,6	1,4	86
- Singapore	0,3	0,8	1,8	3,9	24
- Taiwan	0,2	0,5	2,0	3,2	23
- Zuid-Korea	0	0,4	0,5	3,3	43
Oost-Europa w.v.	0	0,3	5,5	13,6	50
- Polen	0	0,1	1,7	4,5	50
- Hongarije	0	0,1	1,1	1,9	39
- Tsjechië*	0	0,1	1,6	3,2	55
- Rusland	n.b.	0,0	0,8	2,7	116

Bron: De Nederlandsche Bank, 2003, * inclusief voormalig Tsjechoslowakije

Bijna tweederde van de Nederlandse directe investeringen in Oost-Europa heeft betrekking op investeringen door dienstverlenende sectoren. Meer nog dan voor de traditionele industrie geldt voor de dienstverlening, dat de fysieke aanwezigheid op de markt cruciaal is bij het bedienen van de klant. Vooral voor de Nederlandse transport-, opslag- en communicatiesector is Oost-Europa een belangrijk investeringsgebied. Bijna 24% van de directe buitenlandse investeringen door deze sectoren vindt zijn weg naar Oost-Europa. Binnen de Nederlandse industriële sector zijn de delfstoffen-, aardolie- en chemie-industrie en de voedings- en genotmiddelenindustrie de belangrijkste spelers in deze regio. In Polen en Tsjechië wordt vooral op het gebied van telecommunicatie geïnvesteerd.

Tabel 2: Directe investeringen naar sector

	aandeel (als % totale Nlse dbi in sector)		in miljoenen euro, ultimo	
	1995	2002	1995	2002
landbouw/visserij	1,1	0	1	0
totaal industrie w.v.	1	3,6	601	5477
- delfstoffen/aardolie/chemie	0,3	3,0	81	2030
- metaal/elektro	0,9	1,2	108	456
- voedings- en genotmiddelen	3,7	9,8	399	2681
- overig	0,2	1,7	14	310
nijverheid/installatie	0	0,1	0	1
dienstverlening w.v.	2	4	1222	8116
- handel	1,8	3,0	197	1263
- transport/opslag/communicatie	22,5	23,5	587	1644
- bank-/verzekeringswezen	1,2	2,6	258	1739
- overig	0,7	3,9	179	3470
totaal	1,5	3,8	1824	13593

Bron: De Nederlandsche Bank, 2003

In Hongarije zijn de investeringen meer gespreid over de verschillende industriële en dienstensectoren.⁵

Leiden deze investeringen tot banenverlies?

Gezien de toegenomen belangen van Nederlandse bedrijven in Oost-Europa rijst de vraag in hoeverre de directe investeringen in deze regio ten koste gaan van economische activiteiten en werkgelegenheid in het thuisland. Afhankelijk van de aard van de buitenlandse investering kunnen zowel positieve als negatieve effecten worden onderscheiden.⁶ Ten eerste kan een banenverplaatsingseffect optreden. Dit is het geval indien de productie in het vreemde gastland voor een groot deel de export vanuit het thuisland vervangt. Het is evenwel ook mogelijk dat de buitenlandse dochterondernemingen meer grondstoffen en halffabrikaten uit het moederland halen, waardoor een exportstimuleringsseffect optreedt.

Daarnaast kan sprake zijn van een positief werkgelegenheidseffect in het thuisland. Zo zouden andere bedrijven (zoals consultants en banken) in het moederland meer ondersteunende diensten kunnen gaan verlenen aan moederbedrijven. Ook zou de 'witte-boorden'-werkgelegenheid in het thuisland kunnen toenemen door een sterkere nadruk op

⁵ De Nederlandsche Bank, Statistisch Bulletin, 2002

⁶ Zie L. Cuyvers, Kost investeren in Oost-Europa ons banen?, Maandschrift Economie Jrg.67, 2003

ondersteunende afdelingen en management binnen de moedermaatschappij. Verschillende bedrijven geven aan, dat investeringen in Oost-Europa inderdaad (op korte termijn) een grotere organisatie vergen en aldus nieuwe werkgelegenheid genereren.⁷

Lage (loon)kosten ...

Het eerstgenoemde effect, verplaatsing van productiefaciliteiten en werkgelegenheid uit het thuisland, doet zich vooral voor wanneer de investeringen in het buitenland worden gedaan uit kostenoverwegingen. In dat geval bestaat tevens het gevaar dat, in navolging van de werkgelegenheid, ook de kennis naar het buitenland verhuist. Hierdoor kunnen overige Nederlandse bedrijven minder profiteren van de positieve spill-over effecten via de ontwikkelde R&D-kennis. Grote bedrijven blijken (vooralsnog) hun R&D-activiteiten in Nederland te handhaven en tegelijkertijd complementaire R&D activiteiten elders te ontwikkelen.⁸ De R&D-uitgaven in het buitenland van de zes grootste bedrijven zijn tussen 1990 en 2000 wel sterker gegroeid dan de uitgaven in het binnenland. Dit duidt erop dat ondernemingen in Nederland zich in toenemende mate op het buitenland richten.⁹

... zijn niet de enige factor achter investeringen in Oost-Europa

In de praktijk blijken bedrijven echter niet alleen uit (loon)kostenoverwegingen te investeren in Oost-Europa. De lage loonkosten gaan namelijk veelal gepaard met een lagere arbeidsproductiviteit. Bovendien zullen de lonen in de Centraal- en Oost-Europese landen vanwege de economische inhaalslag zich langzamerhand aanpassen in de richting van het loonniveau in West-Europa. Hierdoor wordt het argument om productiecapaciteit naar Centraal- en Oost-Europa te verplaatsen vanwege de aanwezigheid van goedkope arbeidskrachten minder valide. Het aanboren van nieuwe lokale markten is voor veel ondernemingen een minstens zo belangrijk argument

om in de nieuwe lidstaten te investeren.¹⁰ Zo beschouwd gaat het hier vooral om uitbreidingsinvesteringen, waarbij investeringen in Oost-Europa niet ten koste gaan van investeringen in het thuisland. Tot slot spelen factoren als een goede bescherming van bedrijfseigendommen, een goed opgeleide beroepsbevolking die niet geneigd is tot staken, overheidsbeleid dat innovatie en technologie stimuleert, de aanwezigheid van partners en overnamekansen een belangrijke rol bij de overweging om te investeren in de nieuwe lidstaten.¹¹

Tot besluit

De mogelijke negatieve effecten op de werkgelegenheid ten spijt, blijven uitgaande directe investeringen een belangrijk instrument voor bedrijven om concurrerend te blijven doordat kostenvoordelen zoveel mogelijk worden benut en nieuwe markten worden aangeboord. Indien deze investeringen niet worden gedaan, zullen Nederlandse bedrijven door de buitenlandse concurrentie worden ingehaald.

Vooraf in de dienstverlenende sectoren is het van belang om dicht op de markt te zitten. Dit wordt reeds weerspiegeld in het omvangrijke en gestegen aandeel van de dienstverlening in de uitgaande directe Nederlandse investeringen. Hier liggen voor Nederland dan ook belangrijke kansen. Bedrijven in de transport- en logistieke sector zien de vervoersstromen verschuiven naar Oost-Europa, waardoor investeren in voldoende opslag- en distributiefaciliteiten in die regio noodzakelijk is. Ook banken kunnen verder inspelen op de toenemende welvaart en de nog onderontwikkelde financiële diensten via de aquisitie van banken en verzekeringsmaatschappijen in die regio. Aangezien de Oost-Europese economieën ook niet stilstaan, zal het concurreren op kwaliteit en het aftasten van nieuwe markten voor Nederlandse bedrijven de komende jaren nog belangrijker worden.

mei 2004

Jantine Noordenbos (030 - 2162674)

J.T.Noordenbos@rn.rabobank.nl

⁷ Ministerie van Economische Zaken, Verplaatsing productiefaciliteiten naar Centraal- en Oost-Europa, 2003

⁸ Trends in R&D bij bedrijven, V. Gilsing en H. Erken, EZ beleidsstudies, 2003

⁹ Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid, Backing Winners, Van generiek technologiebeleid naar actief innovatiebeleid, juli 2003. Factoren als onvoldoende samenwerking tussen bedrijven en universiteiten en een gebrek aan technisch geschoold personeel spelen hierbij een belangrijke rol.

¹⁰ Ministerie van Economische Zaken; CPB, Trends, dilemma's en beleid: essays over ontwikkelingen op langere termijn, 2000

¹¹ EVD, Tijd voor investeren in Oost-Europa, september 2003